

The historical stages of the emergence of the phenomenon of pornography and control: 1) The early and late Paleolithic (20–8 thousand BC); 2) Period of Ancient Greece (I–III millennium BC. E.); 3) The period of emergence and spread of Christianity in Europe and Islam in the East and in Africa (XI - XVIII century); 4) Period European Industrial Revolution (XVIII–XX centuries); 5) Current period (XX– XXI century). From the modern period clearly tracked the development of Ukrainian legislation in the fight against pornography, which can be divided into three stages: 6) The period of the Ukrainian SSR (1930–1960 biennium.); 7) The period of independent Ukraine (2001–2009 years.); 8) Modern period (2009 until now).

The analysis genesis of the phenomenon of pornography and control, it should be noted that the above stages of state relations and regulation of this phenomenon had a different character - the resolution to strict regulation and prohibition. And despite the constant changes in the legal state approaches to combating pornography, this phenomenon did not disappear, but rather persists and continually modified. Today it is recognized as a negative social phenomenon that has extraordinary distribution.

Unfortunately, in Ukraine the phenomenon of pornography has all the conditions for the further spread of the underground. Of course, at the present stage of our country legal measures aimed at countering this phenomenon should be combined with socio-economic, cultural, educational, and prevention advocacy activities of its damage counter-cult of sex and violence in education the younger generation a correct understanding of sexual relations. In that same time, equally important is the issue of setting up an efficient response as proper circulation of pornographic material, and individuals, groups of persons whose activities are aimed at involving people to participate in their creation.

Key words: *genesis, public morality, pornography, erotic products.*

УДК 343.982.33

В.В. Бірюков

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ОГЛЯДУ МІСЦЬ ПОДІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ПРИСТРОІВ

Статтю присвячено дослідженню одного з актуальних і складних питань теорії криміналістики та сучасної слідчої практики. Автор розглядає організаційно-тактичні основи огляду місць подій, пов'язаних із використанням вибухових речовин та пристроїв з урахуванням ситуації, що склалася. Значну увагу приділено особливостям організації роботи слідчо-оперативної групи, співкуванню з пресою та керівництвом.

Ключові слова: *огляд місця події, вибухові речовини, вибухові пристрої, слідча ситуація, сліди вибуху, спеціальні знання, преса, «стежка керівництва».*

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні для досягнення злочинної мети все частіше використовуються вибухові речовини (ВР) та вибухові пристрої (ВП). У зв'язку з цим виникає нагальна потреба наявнос-

ті в працівників правоохоронних органів знань щодо здійснення розслідування злочинів, пов'язаних з їх використанням. Важливе місце в системі слідчих (розшукових) дій займає огляд місця події, від результатів якого нерідко залежить якість розслідування й установлення обставин того, що відбулося. Незважаючи на те, що питанням розслідування означеної категорії кримінальних правопорушень останніми роками приділяється певна увага як з боку науковців, так і працівників практичних підрозділів, низка важливих питань залишаються нерозглянутими. Передусім, це питання організаційного характеру, які доводиться вирішувати правоохоронцям у зв'язку з особливостями, притаманними цій категорії оглядів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тактики огляду місця події за фактами використання вибухових речовин та вибухових пристроїв досліджували такі науковці, як О.А. Буханченко, А.В. Іщенко, М.В. Кобець, С.М. Колотушкін, В.О. Федоренко та ін. Водночас існують багато невирішених питань, пов'язаних з особливостями організації цієї слідчої (розшукової) дії, зокрема взаємодії зі ЗМІ та керівництвом правоохоронних органів.

Формування цілей. У цій науковій статті автор ставить завдання визначити особливості підготовки до огляду місця події, пов'язаного з виявленням ВР і (або) ВП, тактики його проведення, установити типові ситуації, що складаються, на момент огляду.

Виклад основного матеріалу. Огляд місця події за фактами вибухів і виявлення вибухових пристроїв є одним із найбільш складних видів огляду. Це значною мірою обумовлено небезпекою та резонантністю злочинів, що здійснюються із застосуванням таких засобів. Здебільшого вони тягнуть людські жертви й значні руйнування. Мотивація злочину може бути найрізноманітнішою: від терористичного акту й вимагання до протидії розслідуванню чи судовому розгляду.

У цій категорії кримінальних проваджень огляд місця події має ряд особливостей, які істотно відрізняють його від оглядів по інших злочинах. Дослідження матеріальної обстановки таких місць пов'язане з подоланням ускладнюючих обставин, обумовлених небезпечністю пристроїв або специфікою наслідків вибуху. Серед них: а) знищення значної частки матеріально-фіксованих слідів під дією реакції вибуху; б) значне руйнування й пошкодження навколишньої обстановки; в) проведення рятувальних та відновлювальних робіт, та надання невідкладної допомоги постраждалим, при цьому, необхідно забезпечити збереження слідів злочинця й підірваного вибухового пристрою [1, с. 216].

Як і огляд місця події по будь-яких інших злочинах, огляд таких місць спрямовано на виявлення предметів і слідів, які можуть бути використані для встановлення злочинця та обставин події. Вибір тактики, послідовності

пересування та дій у ході такого огляду безпосередньо залежить від слідчої ситуації, конкретного місця й обстановки місця події, стану вибухового пристрою, місця його безпосереднього знаходження та доступу до нього, а також інших обставин. Специфіка обстановки і, у першу чергу, об'єктів - вибухових речовин і вибухових пристроїв, через їх високу небезпеку, вимагають особливої обережності як при обертанні безпосередньо з ними, так і дотримання заходів безпеки в ході огляду.

Як спеціалісти при огляді місць подій цієї категорії злочинів виступають: а) спеціаліст-криміналіст, який є фахівцем з виявлення, фіксації й вилучення матеріальних слідів злочину, б) спеціаліст-вибухотехнік вибухотехнічної служби ДНДЕКЦ (НДЕКЦ) МВС, який має допуск на право самостійного здійснення вибухотехнічних робіт (наказ МВС України № 924 від 15.12.2011) - безпосередньо працює з вибуховими пристроями й слідами їх застосування; в) у випадках вибухів, що спричинили людські жертви - судово-медичний експерт. Поряд із зазначеними, залежно від ситуації та особливостей огляду, з метою виявлення, дослідження та фіксації певних об'єктів до огляду можуть бути залучені інші фахівці. Для виявлення вибухових речовин, вибухових пристроїв і слідів їх застосування, поряд із загальними технічними засобами використовуються спеціальні, що зорієнтовані на пошук і роботу з вибуховими речовинами та вибуховими пристроями (газоаналізатори, спеціальні контейнери, роботи тощо). Для забезпечення безпеки експерта-вибухотехніка передбачено спеціальний захисний костюм.

Наступною специфікою таких оглядів є те, що слідчо-оперативна група (СОГ) може бути не єдиною. Спочатку на місце події прибуває чергова слідчо-оперативна група територіального міськ(рай)відділу, яка по ходу роботи й уточнення обставин може бути доповненою певними фахівцями, або заміненою спеціалізованою СОГ.

Візд вибухотехнічної групи для участі в огляді місць подій по розглянутій категорії злочинів доцільно здійснювати на спеціально обладнаному автомобілі - пересувній вибухотехнічній лабораторії (ВТЛ). Про прибуття на МП старший вибухотехнічної групи доповідає старшому СОГ, уточнює обстановку, ознайомлюється з обставинами події, робить загальну оцінку вибуху та його наслідків, визначає радіус безпечного віддалення, ступінь небезпеки ВП, інформує слідчого про необхідність збільшення площі оточення, необхідність проведення евакуації людей з прилеглої території тощо.

До початку огляду керівник СОГ визначає пріоритетні для конкретної ситуації дії та їх черговість. Слід пам'ятати, що час перекриття важливих дорожніх комунікацій, відстрочка ремонту нафто- і газопроводів, ліній електропередач і т. п. повинні бути зведені до мінімуму через економічні та інші причини. Тому при огляді таких об'єктів передусім оглядають ті ділянки, на яких необхідно виробництво відновлювальних робіт.

Розподіл обов'язків між учасниками огляду та їх інструктаж доцільно проводити після оцінки загальної обстановки. При великій кількості учасників СОГ їх доцільно розбивати на підгрупи, визначаючи кожній конкретну ділянку території (зону) огляду та постановку завдань. До складу такої підгрупи включають: слідчого, спеціаліста-вибухотехніка, спеціаліста-криміналіста, судово-медичного експерта, співробітників, які залучаються для прочісування місцевості й відшукування ВУ та їх компонентів. Також визначають характер взаємодії та координації дій між групами й учасниками.

На початковій стадії огляду місця події, коли здійснюється евакуація постраждалих, охорона місця та видалення з нього сторонніх, доцільно проводити відеозапис для подальшого аналізу організації роботи, а також виявлення осіб з неадекватною поведінкою та причетних до злочину. Якщо в результаті вибуху є потерпілі, необхідно забезпечити збереження й вилучення їхнього одягу та інших предметів, що можуть бути як речові докази.

Преса. Однією з особливостей огляду, що розглядається, є те, що в процесі його здійснення, а в ряді випадків і до початку, виникає необхідність спілкування з представниками преси та інших засобів масової інформації, які можуть прибути на місце ще до прибуття основних учасників огляду. Відносини з пресою повинні носити конструктивний характер, при цьому виключається будь-яка упередженість та пріоритетність одних засобів іншим. Слід пам'ятати, що засоби масової інформації існують для того, щоб здійснювати ідеологічний вплив на громадськість. Сутність полягає не в тому, що вони впливають на учасників судочинства чи процес розслідування, а в тому, як вони впливають – позитивно, сприяючи досягненню мети кримінального провадження, чи навпаки, негативно [2; 19]. І багато в чому залежить від правоохоронців, від того - наскільки уміло вони користуються потенційними можливостями ЗМІ в протидії злочинності.

Ні в якому разі не слід уникати спілкування з представниками засобів масової інформації, при цьому немає необхідності в такому спілкуванні всім членам СОГ. Ставлячись до них з належною повагою й пам'ятаючи про роль гласності в житті суспільства, співробітники правоохоронних органів не повинні допускати витоку інформації, яка становить таємницю слідства й може нашкодити розслідуванню [3; 19]. Ні за яких обставин не можна допускати проведення ними самостійного «розслідування» із втручанням у кримінальне провадження. Ніяке «журналістське» чи інше, неофіційне розслідування, що здійснюють дилеганти, не повинно втручатися до ходу слідчих дій і перешкоджати розслідуванню. Слід пам'ятати, що немає більшої шкоди для будь-якої справи, ніж невгамовна ініціатива некомпетентного помічника. Водночас необхідно високо цінувати потенційні можливості цих органів і забезпечувати їх інформацією, яка може істотно допомогти правоохоронцям. Не слід допускати дискусій із представниками преси та випадковими

особами, бо все, що прозвучить із вуст представника правоохоронного органу на місці події, будь-які його припущення, здогадки й судження, навіть на абстрактні теми можуть бути неправильно витлумаченими й представленими для обговорення широкого кола громадськості.

Слід пам'ятати, що кожен співробітник повинен займатися своєю конкретною справою. Для спілкування з представниками засобів масової інформації доцільно делегувати такі повноваження одному з учасників СОГ. Для цієї мети доцільно:

а) залучити кваліфікованого співробітника центру громадських зв'язків. Якщо такий відсутній, із складу СОГ призначити комунікабельного, компетентного, кваліфікованого працівника. Указані особи повинні працювати під безпосереднім контролем керівника огляду. Інші співробітники повинні зосередити всі зусилля на огляді в межах своєї компетенції, не відволікаючись;

б) інформація повинна представлятися централізовано в міру прояснення обстановки, для чого указують точний час і місце брифінгу (брифінгів);

в) у повідомленнях доцільно висвітлювати факти, повідомлення про які не зашкодить подальшому розслідуванню, наголошуючи на необхідності боротьби з означеними злочинами й ужиття заходів з усунення наслідків вибуху та кваліфіковане проведення відповідних слідчих дій.

Керівництво. Ще однією особливістю перед початком огляду місця події, пов'язаного з вибухом, є прибуття на місце огляду керівництва різних відомств і рангів (представників місцевих органів влади, начальницького складу МВС, прокуратури, СБУ та ін.). Зазвичай це пов'язано з оцінкою загальної обстановки й наслідків вибуху, наданням заяв для преси та виконанням вимог службових інструкцій тощо. Як показує досвід, такого рангу представники намагаються пройти якомога ближче до центру місця події - епіцентру вибуху й особисто побачити картину події. Слід завжди пам'ятати, що будь-які переміщення по необстежених ділянках у зоні дії вибуху, незалежно від рангу учасників і відвідувачів, можуть спричинити негативні зміни обстановки, призвести до знищення цінних слідів, а в деяких випадках і спровокувати «вторинний вибух», здатний спричинити додаткові жертви. Слідчий - керівник огляду, повинен завжди пам'ятати, що за все, що відбувається в ході огляду місця події відповідає він особисто, незалежно від рівня керівників, що відвідували місце події під час огляду, і весь тягар відповідальності лежить на ньому, також як і від його професіоналізму безпосередньо залежать результати огляду.

У таких випадках для забезпечення належної організації огляду та уникнення знищення слідів, доцільно визначити та ретельно обстежити «стежку керівництва», яку слід огородити обмежувальною стрічкою [4, с. 216].

Розглядаючи організаційну сторону огляду місця вибуху, не можна не підкреслити такий важливий момент, як недопущення на місце події осіб, безпосередньо не зайнятих у огляді, у тому числі родичів і близьких потерпілих. Невиконання цієї вимоги може призвести до ускладнення роботи оперативної групи, відволікання уваги від виконання основних завдань, втрати речових доказів, їх мимовільного знищення, а в деяких випадках і потягти додаткові жертви. Ще однією особливістю таких оглядів є те, що місця означених подій ретельно охороняються і до початку, і в процесі їх здійснення, а в ряді випадків, і певний час після закінчення.

Основними завданнями, що розв'язуються в ході оглядів місць подій, пов'язаних із вибухами є:

- а) фіксація обстановки місця події;
- б) виявлення, фіксація й вилучення матеріальних слідів загального характеру, що сприяють установленню осіб та інших обставин події;
- в) виявлення, фіксація, вилучення слідів вибуху;
- г) установлення умов, що сприяють учиненню злочинів із використанням вибухових пристроїв чи порушень техніки безпеки, які призвели до вибуху.

Особливості організації та вибір тактики огляду безпосередньо залежать від конкретної ситуації, у якій визначальним чинником є місце виявлення, вигляд і стан вибухового пристрою.

Огляд місць, пов'язаних із виявленням та застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин, як і інші огляди, уключає: підготовчий, робочий і заключний етапи. Тож необхідно дотримуватися загальних принципів огляду, розроблених криміналістичною тактикою. Необхідність негайного огляду місця вибуху визначається тим, що ефективність вилучення слідів деяких ВР (легколітучих, газоподібних) значно зменшується з плином часу. Руїнівно діють на сліди ВР атмосферні опади (у вигляді дощу, снігу тощо).

Як зазначалося раніше, система організаційних заходів, пов'язаних із оглядом, як і сам огляд, безпосередньо залежать від конкретної ситуації.

Аналіз слідчої практики дозволяє виділити серед них такі:

1. Коли є повідомлення про наявність вибухових пристроїв або підозра про їх виявлення:

- отримано повідомлення про мінування певного об'єкта;
- виявлено предмети, зміст яких дає підставу припустити, що вони є вибуховими пристроями.

2. Вибуховий пристрій або речовини виявлені до факту вибуху:

- виявлено саморобний вибуховий пристрій;
- виявлено вибуховий пристрій військового зразка;
- виявлено вибуховий пристрій виробничого призначення;
- виявлено вибухові речовини або інші складові вибухових пристроїв.

3. Вибух мав місце до повідомлення про нього, з часу вибуху пройшов малий період часу, його час і місце відомі:

- вибух стався в житловому будинку (гуртожитку тощо);
- вибух стався у виробничому приміщенні чи будівлі організації (фірми);
- вибух стався в транспортному засобі (легковий автомобіль, вагон тощо);
- вибух стався за межами населеного пункту й промислового підприємства.

4. Вибух мав місце в минулому, людських жертв немає, про нього стало відомо через деякий час.

Зрозуміло, комплекс організаційно-пошукових заходів та аварійно рятувальних робіт, як і вибір тактики огляду, залежить від конкретної ситуації, місця, наявності та стану ВР або ВП тощо.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що огляд місць подій за фактами застосування вибухових пристроїв, як і огляд по будь-яких інших злочинах, спрямовано на виявлення предметів і слідів, які можуть бути використаними для встановлення злочинця, а також вирішення інших питань, пов'язаних із встановленням обставин провадження. Вибір тактики, послідовності пересування й дій у ході такого огляду безпосередньо залежить від конкретної ситуації. Специфіка об'єктів - вибухових пристроїв, через їх високу небезпеку, вимагає особливої обережності, як при поведженні безпосередньо з ними, так і дотримання заходів безпеки ввагалі в ході такого огляду. Також, однією з особливостей цієї категорії проваджень є те, що під час їх здійснення, а в деяких випадках і до початку, виникає необхідність спілкування з представниками преси та інших засобів масової інформації, а також керівництвом різних ланок, що потребує від слідчого вирішення низки завдань організаційно-тактичного характеру.

Використані джерела:

1. Бирюков В. В. Криминалистическое оружиеведение : [учебное пособие] / В. В. Бирюков. – Луганск : СПД Резников В. С., 2013. – 256 с.
2. Томин В. Т. Использование средств массовой информации в борьбе с преступностью : [учебное пособие] / В. Т. Томин. – Горький : Горьковская высшая школа МВД СССР, 1976. – 96 с.
3. Свенсон А. Раскрытие преступлений. Современные методы расследования уголовных дел / А. Свенсон, О. Вендель. – М.: Изд. Иностранной литературы, 1957. – 476 с.
4. Колотушкин С.М. Взрывные устройства и следы их применения: [учебник] / С. М. Колотушкин, В. А. Федоренко. – Волгоград, 2004. – 296 с.

Бирюков В.В. Организационно-тактические основы осмотра мест происшествий, связанных с применением взрывных устройств и взрывчатых веществ

Статья посвящена исследованию одного из актуальных и сложных вопросов теории криминалистики и современной следственной практики. Автор рас-

сматривает организационно-тактические основы осмотра мест происшествий, связанных с использованием взрывчатых веществ и устройств с учетом сложившейся ситуации. При этом, значительное внимание уделяется особенностям организации работы следственно-оперативной группы, общению с прессой и руководством.

Ключевые слова: осмотр места происшествия, взрывчатые вещества, взрывные устройства, следственная ситуация, следы взрыва, специальные знания, пресса, «тропа руководства».

Biryukov V.V. Organizational and tactical principles of inspection of crime scene with explosive substances and devices

This article devoted to the most actual and difficult problem in the theory of criminology and modern investigative practice. The author examines the organizational and tactical principles of inspection of crime scene with explosive substances and devices, taking into account the situation. Considerable attention was given to issues related to preparation of the crime scene inspection, including the selection of its members, and means of carrying out etc., difficulties the investigator have to overcome for obtaining effective results of investigative (search) action. In this article author emphasizes the problem of the interaction between participants of investigatory-operative group and the media. We give tactical recommendations on the implementation of this interaction. In the article the peculiarities of participation of law enforcement authorities in inspection are reflected. The algorithm of the investigator's actions to ensure the safety and security of material is proposed. In order to refine the investigative (search) actions the main challenges are listed, such as the fixation of the crime scene; detection, fixation and impoundment of material traces of a general nature to facilitate the identification of persons and other circumstances; identifying, capturing, impoundment of traces of the explosion; the judicial ascertainment of conditions facilitating the crimes involving explosives or violations of safety requirements leading to an explosion.

All recommendations for the preparation and tactics of crime scene inspection associated with the use of explosive devices and explosives are based on its situational characteristics. Analysis of investigative practices allowed the author to distinguish among them such as: a) there is a message about the presence of explosive devices; b) an explosive device or explosive substance is identified before the fact of the explosion; c) the explosion occurred before the message; a short period of time passed after the explosion, its location is known; d) an explosion occurred in the past, no human casualties, the issue has become known through a significant period of time.

Key words: crime scene inspection, explosive substances, explosive devices, investigative situation, traces of explosion, special knowledge, media, «road map».